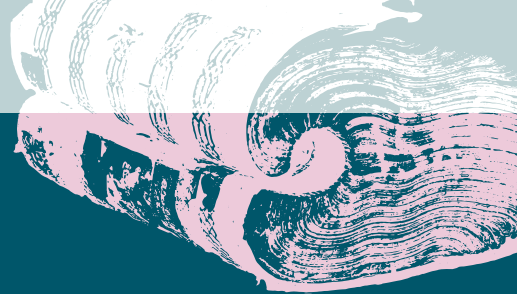
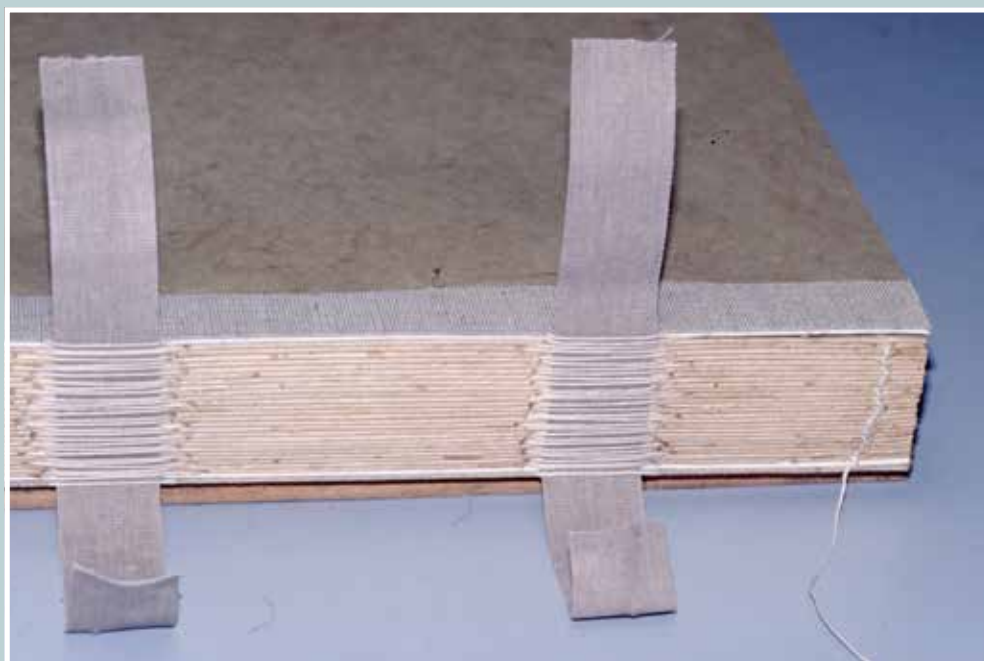

KNJIGE Z VZMETNIM HRBTOM

Darja Harauer

Mehanske poškodbe na hrbtu knjižnega bloka

Zašit knjižni blok

Signatura: SI AS 134, Okrajno glavarstvo Logatec, Delovodnik 1940

Poškodbe: raztrganine in natrganine hrbta knjige ter nestrokovna popravila z lepilnim trakom

Arhivi hranijo številne knjige, marsikatera med njimi je vezana s posebno tehniko, znano kot vezava z vzmetnim hrbtom. Ta tehnika vezave je najpogostejše uporabljena za velike in težke knjige 19. in 20. stoletja, kot so delovodniki, kazala, protokoli, zemljiške knjige, katastri in registri. Te arhivske knjige so se uporabljale vsakodnevno in so zato morale prenesti številna odpiranja. Njihov bistveni sestavni del je vzmet, izdelana s pomočjo lepljenja hrbtnih vložkov na predlogo (model), t. i. šablone. Vzmet pri vezavi z vzmetnim hrbtom knjižni blok v hrbtu dvigne in izravna ter s tem omogoči plosko razpiranje knjig. Knjiga, ki se vodoravno popolnoma razpre, omogoča pisanje na ravno podlago in tudi olajša branje.

Knjige z vzmetnim hrbtom so zaradi svoje teže, velikosti, neprimerne uporabe, dolgotrajne neustrezne hrambe in pogostega fotokopiranja velikokrat poškodovane in zato nedostopne uporabnikom. Najizrazitejše poškodbe, ki so posledica pokončne hrambe, so običajno v hrbtnem delu. Kažejo se kot raztrganine in natrganine, ki jih spremljajo nestrokovna popravila z lepilnim trakom. Pri knjigah z manjkajočimi platnicami so običajno poškodovane tudi prve in zadnje lege knjižnega bloka.

Postopek konserviranja-restavriranja vezave z vzmetnim hrbtom je v nadaljevanju predstavljen na primeru knjige Delovodnik 1940 iz fonda SI AS 134, Okrajno glavarstvo Logatec. Zaradi poškodb in slabega stanja knjige smo se odločili za popolno prevezavo v tehniki vezave z vzmetnim hrbtom, saj knjige, ki so težke in velike ter potencialno veliko v uporabi, potrebujejo močno in funkcionalno prevezavo.

Raztrganine v vezniku posameznih pol knjižnega bloka smo utrdili z japonskim papirjem in vodotopnim lepilom (metil-celulozo). Izdelali smo nova spojna lista in lege zašili na štiri platnene trakove (število trakov je odvisno od velikosti in debeline knjige). Hrbet zašitega knjižnega bloka smo polepili s škrobnim lepilom. Posušen knjižni blok smo med dvema deskama stisnili v ročni stiskalnici, s tem smo stanjšali debelino našiva in dosegli, da se je debelina hrbta izravnala z debelino knjižnega bloka.

Platnica iz osnovne lepenke in lepenke za oporo je bila delno ohranjena. Lepenka za oporo je bila dobro ohranjena, zato smo jo ponovno uporabili; vendar je bilo treba zamenjati osnovno lepenko. Za sestavljanje platnice smo najprej odrezali novo osnovno lepenko, ki smo jo položili k prvi in zadnji legi knjižnega bloka, odmaknili za milimeter od hrbtnega pregiba in na nekaj mestih prilepili. Ravno tako smo na osnovno lepenko prilepili zašite trakove in dvojni kapitalni trak. Sledila je izdelava hrbta platnice.

Pomemben del hrbta take vezave je izdelava predloge (modela), t. i. šablone iz kartona višje gramature. Šablona se mora tesno oprijemati hrbta knjižnega bloka. Z lepljenjem hrbtnih vložkov na šablono dosežemo, da deluje kot vzmet. Koliko hrbtnih vložkov (običajno tri do pet) bo takšna vzmet imela, je odvisno od debeline in velikosti knjižnega bloka. Prvi hrbtni vložek moramo odrezati v širini od pregiba do pregiba hrbta na knjižnem bloku, vsak naslednji hrbtni vložek pa mora biti širši za 2 mm. V primeru tega delovodnika smo z mešanico škroba in sintetičnega lepila zlepili pet hrbtnih vložkov. Čez zlepljene hrbtne vložke smo nato nalepili še močnejši papir v širini šablone.

Po izdelavi vzmetnega hrbta smo se lotili še dokončanja platnice. Novi osnovni lepenki in ohranjeni lepenki za opori smo polepili in sestavili v platnico (ohranjeno lepenko, poravnano z zgornjim in s spodnjim robom osnovne lepenke). Vse skupaj smo močno stisnili v ročni stiskalnici in pustili, da se posuši. Hrbtni del in vogale smo prevlekli z usnjem, lepenke pa s platnom. V zadnjem koraku smo spojna lista nalepili na platnico.

Za hrambo velikih in težkih knjig je najprimernejši ležeči položaj. K zmanjšanju mehanskih poškodb arhivskega vezanega gradiva (knjig) bi vsekakor pripomogli tudi ustrezno regulirana uporaba v čitalnici, prepoved fotokopiranja, digitalizacija in pazljivo ravnanje z gradivom.

BOOKS WITH SPRING-BACK SPINE

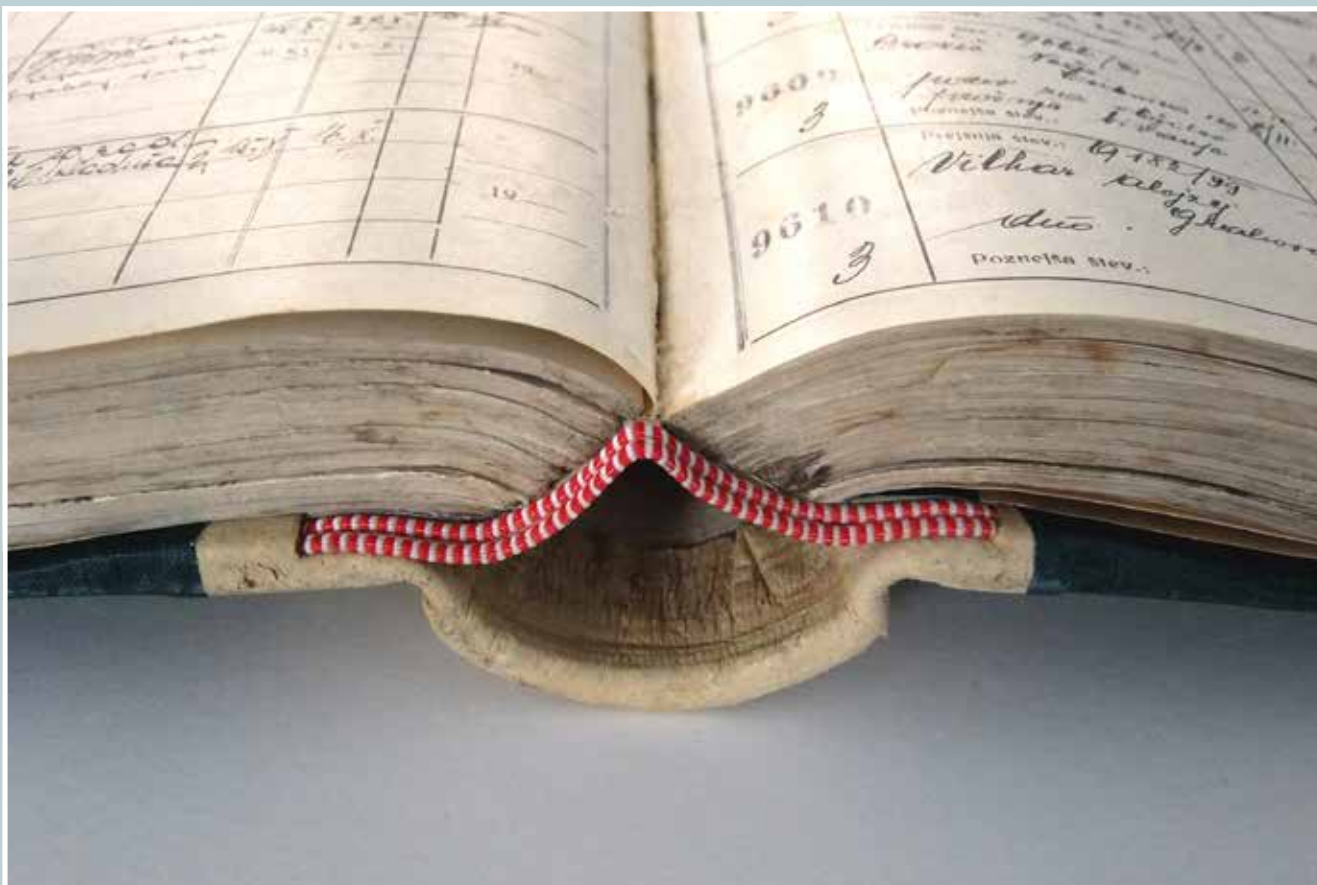
Springback binding technique is one of the most common binding techniques used for archival books of the 19th and 20th centuries. It allows a book to completely open flat, facilitating reading and writing on a level surface. This makes it particularly suitable for large and heavy registers that are frequently used, such as birth, marriage and death registers. The essential component of the binding is the spring, which is made by glueing spine linings onto a template. Damage to spine area is typically caused by the book's size and weight, its frequent use and upright storage.

Pritrditev šablone na hrbet knjige

Pritrditev novega usnja na hrbtni del

Značilen hrbtni lok pri razprti knjigi

Članek je del zbornika

PRETEKLOST V ROKAH PRIHODNOSTI

70 let Centra za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije

PRETEKLOST V ROKAH PRIHODNOSTI

70 LET CENTRA ZA KONSERVIRANJE
IN RESTAVRIRANJE

Arhiva Republike Slovenije

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO
ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

70

PRETEKLOST V ROKAH PRIHODNOSTI

70 let Centra za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije

Glavna urednica: Anja Props

Odgovorna urednica: Lucija Planinc

Avtorica idejne zasnove razstave: Tatjana Rahovsky Šuligoj

Avtorice: mag. Blanka Avguštin Florjanovič, Marjana Cjuha, Stanislava Grkman, Darja Harauer, Mateja Kotar, Nataša Petelin, Lucija Planinc, Anja Props in Tatjana Rahovsky Šuligoj

Jezikovni pregled: dr. Aleksandra Gačić Belej

Prevod v angleščino: Alenka Hren

Fotografije in reprodukcije: Borut Jurca, Rene Sebastijan Knapič, Dragica Kokalj, Mateja Kotar, Nataša Petelin, Lucija Planinc

Oblikovanje: Tina Pregelj Skrt • Mint Colibri

Izdal in založil: Arhiv Republike Slovenije, zanj Andrej Nared

Ljubljana, 2026

© 2026, Arhiv Republike Slovenije

Vse pravice pridržane.

Fotografija na naslovnici: Imenjska knjiga za Kranjsko, Ljubljana, 1546–1549, SI AS 173, glavna knjiga, št. 2, Arhiv Republike Slovenije

Elektronska izdaja: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Zalozba/e-publikacije/70-let-CKR/Preteklost-v-rokah-prihodnosti-e-publikacija.pdf>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

7.025.3/.4(497.4)(091)(082)

PRETEKLOST v rokah prihodnosti [Elektronski vir] : 70 let Centra za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije / [glavna urednica Anja Props ; avtorice Blanka Avguštin Florjanovič ... [et al.] ; prevod v angleščino Alenka Hren ; fotografije in reprodukcije Borut Jurca ... et al.]. - Elektronska izd. - E-knjiga. - Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2026.

ISBN 978-961-6638-55-5 (PDF)

COBISS.SI-ID 290622467